

שמחת שלמה

מאוצרותיו המשמחים של זקנינו רבי שמחה שלמה לוין זצ"ל

גליון מספר 51, פרשת תולדות תשע"ה

* * *

למעוניינים לקבל הגליון בדואר, בפקס או בדואר אלקטרוני
או להוסיף הערות והארות, מעשים והנהגות, מתורתו של זקנינו הצדיק זצ"ל:
אברהם משה רוט, פארן 1' ב' ירושלים, 0527652027
דוא"ל: haravsslevin@gmail.com

* * *

הודעה חשובה
במלאות שנה להסתלקותו של זקנינו הצדיק

הגאון המחבר

רבינו שמחה שלמה לוין זצוק"ל

יתקיים לימוד משניות בליל יום שני, ד' כסליו

בשעה 21:00

בבית חתנו הגאון רבי יצחק רפפורט שליט"א

רחוב חזון איש 33 רמת שלמה ירושלים

העליה לציונו הקדוש

תתקיים בעז"ה ביום שני ד' כסליו

בשעה 15:00

בהשתתפות בני המשפחה, תלמידיו, ולומדי תורתו..

זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל

פרשת תולדות

ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק..

רבקה בת בתואל הארמי מפקדן ארם אחות לבן הארמי..

בהשקפה ראשונה נראה כאילו העמידה התורה את ייחוסו המפואר של יצחק 'בן אברהם, אברהם הוליד

את יצחק', אל מול ייחוסה הדל של רבקה 'בת בתואל הארמי, מפקדן אדם, אחות לבן הארמי'. וצריך להבין,

למה מאריך הכתוב לדבר בחסרונה של רבקה.

ואמנם רש"י פירש שזהו לשבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם.

אלא דא"כ יקשה להיפך, למה הקדימה תורה להדגיש כנגד זה שליצחק לא היתה מעלה זאת - הוא נולד

כבר בבית אברהם וקיבל מעיקרא חינוך מעולה לעבודת ה' - וכי באה למעט במעלתו של יצחק.

והנה כל המפרשים תמהו, למה חזרה התורה שוב לספר על לידת יצחק לאברהם, הלא כבר נכתב בפרשה הקודמת, והיה לו לומר 'ואלה תולדות יצחק בן אברהם, יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה כו'. וכתב הרשב"ם: לפי שנאמר למעלה בישמעאל בן אברהם אשר ילדה הגר המצרית, אבל כאן יצחק עיקר בן היה לאברהם שהוא הוליד את יצחק מאשתו הגמורה, כדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע.."

ויש להוסיף על דבריו ממש"כ הכוזרי (הביאם המלבי"ם כאן) שלב מין האנושי היה טמון ביחיד סגולה אדם שת אנוש וכו' והשאר כקליפות, ועת רצה ה' להוציא לצורף כלי שדור שלם יהיה כולו לב וסגולה, הוצרך לזקק הזרע להסיר הבדיל והסיגים, והיה הזיקוק הראשון בישמעאל ששאב הזוהמא ואחריו הזיקוק השני בעשיו, וכמו שזהב הנמצא באדמה נמצא עליו קליפת עפר וצונמא המקיף אותו והוא דברו רק דיוק שכוני [=מלשון שכן וקרוב..] דוגמא זה היה ישמעאל וע"כ נולד מאשה אחרת, ונמצאו עוד סיגים שמתערבים בזהב עצמו ודבקים בו דיוק עצמי אשר לא יוסר רק בהיתוך בתוך הכור, כן היה עשיו שסיגיו היו טמונים ביצחק ממוזג ומעורב וסיגים האלה נצרפו ונדקקו בבטן אחת.. עיי"ש.

מבואר שכל המהלך בפרשיות הללו, לתאר איך הקב"ה זיכך את המין האנושי החל מאדם הראשון ועד יעקב אבינו, להפריד את הזך מן הפסולת והקליפות.. וזה נעשה בשני מישורים – גם בהפרדת הפסולת מזרעו של אברהם, וגם בליקוט ניצוצות הקדושה מבין קליפות העמים, שגם בהם היו מעורבים חלקים מזוככים, וגם אותם חלקים קיבץ הקב"ה לכרם בית ישראל כדי שיתקבצו בו כל חלקי הקדושה של המין האנושי. לכן, נטל הקב"ה את רבקה, שהיתה בת רשע ואחות רשע וממקום רשעים, ונותרה בטהרתה ובצדקותה, כדי להקים את בית ישראל יחד עם יצחק שנפרד מישמעאל. נמצא שאין כאן ב' מעלות מנוגדות 'יצחק בן אברהם' לעומת 'רבקה בת בתואל', כי אם אותה מעלה עצמה של זיכוך והפרדה של הטוב מהרע.

ונראה דזהו גם הטעם שהיתה רבקה עקרה ולא נושעה אלא בזכות התפילה, כי אילו לא היתה עקרה היה לה כוח ההולדה מתורשת הוריה הרשעים, אבל מחמת שהיתה עקרה קיבלה את כוח ההולדה רק ע"י התפילה שנעתר לה הקב"ה ונבנתה מחדש מתוך טהרה וקדושה. ואולי לכן כתוב 'ועתה לו ה', ופרש"י שנעתר ליצחק ולא לרבקה שאין דומה תפילת צדיק בן רשע לתפילת צדיק בן צדיק, ע"כ, וידוע התמיהה הלא לעיל כתב רש"י שזוהי מעלתה של רבקה שהיתה בת רשע ולא למדה ממעשיו, אך הביאור שכל כך היה צריך להתנתק מכל קשר ושייכות עם משפחת רבקה, עד שאפילו לא ראוי היה להשתמש מכוח זכותה כ'צדקת בת רשע', כי אז היה כאן איזו השפעה של הרשע על פקידתה, ולכן נעתר ה' רק מכוח תפילת 'צדיק בן צדיק', כדי שתהיה ההולדה מזוככת לגמרי, רק מכוח הייחוס אל אברהם הצדיק.

ב.

אכן עדיין היה צריך זיכוך פנימי יותר, אף באותה אשה ממש, כמוש"כ הכוזרי שם, לכן באותו הרחם ובאותה השעה, שהו בקרבה שני וולדות, המייצגים את הטוב והרע, הגרעין והקליפה. לכן כאשר ראתה רבקה שהעובר רוצה לצאת גם בבתי ע"ז וגם בבתי מדרשות נבהלה מאד, ומשמע שאילו היה מבקש לצאת רק בבתי ע"ז לא היתה נבהלת כל כך, וזה תימה. והביאור, שאילו היה רוצה לצאת רק בבתי ע"ז היתה מבינה שהוא הבן הרשע, שעומד להיוולד כדי לסלק את הפסולת קודם לידת הבן הצדיק שיהא כולו טהור, אבל כאשר ראתה שאותו הבן מעורב בו רע וטוב, נבהלה מאד, שהרי כל עבודתה היתה להפריד את הטוב מן הרע, כמו שביארנו, וכאשר ראתה שהטוב והרע מעורבים בתינוק אחד, הצטערה מאד, למה זה אנכי..

על זה השיבו לה 'שני לאומים ממעיך יפרדו', כלומר, אין כאן עירוב בין טוב לרע, אלא להיפך יש כאן חלוקה והבדלה בין הטוב לרע, עשיו ויעקב, ואדרבה, בלידה זו תתרחש השלמת הזיכוך וההפרדה המוחלטת, שאפילו מעט הרע שעודנו נותר מעורב בטוב, עומד להיפרד זה מזה בשעת יציאתם ממעיך, שני לאומים ממעיך 'יפרדו' – מן המעיים הם נפרדים, זה לרשעו וזה לתומו.

ועוד השיבו לה 'ולאום מלאום יאמץ' כלומר לא יהיה ביניהם שום שותפות ושייכות, וכמוש"כ רש"י 'לא ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל'. זוהי בשורת השלמת ה'פרדו', ההבדלה והניתוק בין עשיו ליעקב, שנותר לבדו, זך וטהור. לכן יעקב 'מיטתו שלמה' ואין בו שום פגם בזרעו, כי נשאר כולו מנופה ומזוכך.

ג.

עוד מבואר בפרשתנו, שלאחר שנשלמה ההפרדה בין האוכל לפסולת, שוב אי אפשר לשנות את החילוק ביניהם - ה'גרעין' הפנימי של יעקב יהיה לעולם זך ונקי, וה'גרעין' של עשיו לעולם יהיה פסולת. על זה מוסיפה התורה שאף שההפרדה בין האוכל לפסולת אינה נראית תמיד במלבושים החיצוניים, אבל בפנימיותם פנימה הינם שני הפכים נפרדים. וכמו שכתוב 'ויגדלו הנערים' ופרש"י - כל זמן שהיו קטנים לא היו ניכרים במעשיהם, ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם, כיון שנעשו בני י"ג שנה זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לע"ז. הרי שלפעמים עשיו ויעקב דומים זה לזה לפי המעשים החיצוניים, נראה ששניהם גדלים באותו ה'חיידר', אך באמת בפנימיותם תהום פעורה ביניהם, זה יושב אהלים וזה איש שדה, זה איש תם וזה יודע ציד.

לפעמים 'מתחפש' עשיו ליעקב, ונראה לאביו יצחק כצדיק, כי הוא מדקדק בהלכה ומכבד אביו ואמו בהידור גדול וכו' וכו', אבל באמת 'ציד בפיו', כי בפנימיותו הוא רשע. ואילו אצל יעקב להיפך - לפעמים 'מתחפש' יעקב לעשיו, ונראה לפי מעשיו החיצוניים כרשע, אבל באמת בתוך תוכו נשאר לעולם צדיק וטהור.

וכן לפעמים נראה לכאן ש'עשיו ויעקב מתנהגים באותה הדרך, שניהם עושים מעשי מרמה, אך באמת החילוק הפנימי ביניהם עצום מן הקצה אל הקצה.

ד.

אחת הדוגמאות לזה בפרשתנו, היא בעניין התמימות והערמה. הנה התורה מגדירה את יעקב כ'איש תם' ופירש רש"י 'כליבו כן פיו, מי שאינו חריף לרמות קרוי תם', ומאידך, מתארת התורה איך היה יעקב פיקח וערום לקבל את הבכורה מעשיו תמורת נזיד עדשים, ואח"כ לקבל את הברכות בערמה, ובהמשך בפרשת ויצא מבואר עוד שאמר יעקב על עצמו שביכולתו להיות 'אחיו ברמאות' של לבן הרמאי, ואיך התחכם כנגדו בתחכום רב. וא"כ איך הגדירה התורה אותו כ'איש תם'?

מבאר ע"ז ב'תורת יצחק' שהנה כבר כתב המסילת ישרים שהיצר הרע הוא איש מלחמה ומלומד בערמימות ואי אפשר להנצל ממנו אלא בחכמה רבה והשקפה גדולה, וא"כ כאשר באים להלחם בו צריכים ערמימות גדולה להבין את מהלכיו ולהינצל ממוקשיו. אך תכלית כל הערמימות היא, כדי להגיע אל התמימות והפשטות, להיות 'איש תם יושב אהלים' בלא חשבונות והרהורים. וכבר ידוע בשם הגר"א שדקדק בלשון יעקב אבינו שאמר לאמו 'אולי' ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע' ולא אמר - 'פן' ימושני אבי, כמשפט הלשון כאשר מדבר על צד ספק שחושש ממנו, אלא אמר 'אולי' יקרה כך, כי בליבו השתוקק שלא יצליח ברמאותו, כל כך היה אוהב האמת... אך למרות זאת ידע יעקב היטב איך להערים ולהתחכם, כדי להתגבר על רמאותו של עשיו שרימה את יצחק כאילו הוא הראוי לקבל את הברכות.

וכן מבואר בפירוש הגר"א למשלי על הפסוק 'אני חכמה שכנתי ערמה ודעת מזימות אמצא' שהקב"ה ממציא לחכם התם דעת וערמה להינצל ממזימות ופיתויי היצר הרע, עיי"ש (ועל הפסוק 'לתת לפתאים ערמה').

נמצא שאף כאשר נראה יעקב שהוא ערום ובעל מרמה כעשיו, אין זה אלא הנהגה חיצונית אבל בפנימיות הדבר אין כאן אלא תמימות ופשטות.

ה'תורת יצחק' מוסיף שסיפרו לו על רבי שלום פרוש זצ"ל [מגדולי בעלי המוסר, שהיה פרוש לגמרי והסתגר בוורשא בחדר ללא חלונות, והיה עוסק שם בתורה ובתפילה, ולא היה מתראה לאיש, זולת פעם בשבוע שהיו מכניסים לו מעט אוכל ושתיה] שפעם אחת התייעצו אתו [מעבר לקיר...] איך יהיה הבופעט (?) בבית המקוה למען ימשוך לב ההולכות שמה וסידר בכל פרטיו לפי המאדע האחרונה.. הרי לנו שדוקא ה'תמימים' וה'פרושים' שאין להם שיג ושיח בענייני העולם, זוכים לפקחות וערמה לצורך עבודתם..

וכן ראינו בדורנו אצל החזו"א, שבמשך עשרות שנים היה נסתר בעיירות קטנות, והוגה בתורה שנים ע"ג שנים בלי להתעסק בשום חשבון מחשבות בני האדם, ולמרות זאת – ובגלל זאת – היה פיקח וחכם הרבה יותר מכל ה'מבינים' אנשי העולם..

וכן מרנא הגרא"מ שך זי"ע היה ידוע במשך עשרות שנים כעילוי גאון שאין לו שום שיג ושיח בענייני העולם, וכאשר קיבל על עצמו הנהגת הדור השתוממו הכל לראות את הבנתו העמוקה בתהלוכות בני האדם וראייתו החדה לזהות מזימות ותככים שמשתמש בהם השטן כדי לפרוץ פרצות בחומת היהדות..

וכן ראיתי הרבה אצל גיסי מרנא הגרי"ש אלישיב זי"ע שבמשך כל חייו לא הסיר ראשו ומחשבתו מן הגמרא, ונתקיים בו 'אני חכמה שכנתי ערמה', זיכה אותו הקב"ה בחכמת חיים ופקחות גדולה להנהיג את הדור ולשמור את משמרת המסורה, לזהות את נקודות התורפה ואנשי המדון שחשבו שיהיה נקל להם לרמותו..

[א"ה, גם רבינו הגרא"ל שליט"א נראה ומתנהג כ'תמים', ואעפ"כ פקחותו וחריפותו ידועה לכל.. והעולם רגילים לומר עליו שזהו חלק מן הפיקחות והערמימות לעשות עצמו 'תמים', שיחשבו האחרים שיכולים 'לעבוד עליו'.. אך לדברי סבא זצ"ל כאן נמצא שהאמת היא הפוכה, התכלית היא להיות 'איש תם' שאינו חריף לרמות, אלא שבשביל להצליח להלחם עם נסיונות היצר שרוצה למנוע אותנו מן התמימות משתמש הוא בערמה ובחריפות.. אך התכלית היא להיות איש תם..]

עטרת ראשנו רבי אריה זצ"ל היה נראה לרבים כאיש תמים וחביב, שאינו מבין בתכני בני האדם מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש.. אך באמת כאשר קוראים את מכתביו רואים את פקחותו העצומה איך ידע לזהות רמאויות ומזימות.. אך התעקש להמשיך לילך כנגדם בדרך של תמימות.. הרבה פעמים היה משתמש בתמימותו על מנת להשפיע בפקחותו.. כי הוא הכיר וידע היטב כמה תמימותו כובשת לב רבים.. אנשים היו בטוחים שהם 'מנצלים' את טוב ליבו ותמימותו, אך באמת הוא זה אשר בפקחותו נתן להם תחושה זו כדי להשפיע עליהם ולקרבם..

סיפר לי הרה"ג רבי יחיאל שטרנברג שליט"א שפעם אחת ביקר אותו עיתונאי ופירסם 'ראיון' אתו, והנה לאחר שנים נתברר שאותו ראיון נכתב על ידי רבי אריה עצמו, שהציע לעיתונאי את 'עזרתו' בכתובת הראיון!! העיתונאי חשב שזהו עוד 'מעשה חסד' של רבי אריה וסבר בליבו למה לא להנות מטוב ליבו המפורסם.. אך כוונתו האמיתית הייתה כדי שלא יבוא העיתונאי לעוות ולסלף כפי השקפתו..

ה.

כן הוא גם להיפך, עשיו היה נראה כפיקח וערום, שרימה את אביו וצד את הבריות בערמה ותחבולות, אך באמת היה תמים וטיפש שמכר כל עתידו בעד נזיד עדשים..

היה אומר רבי --- שכאשר מכר עשיו את בכורתו ליעקב תמורת לחם ונזיד עדשים, היה בטוח עשיו שהוא זה אשר רימה את יעקב.. שכן קיבל שכר כפול ומכופל תמורת בכורה ערטילאית.. והיה נראה לו שיעקב התמים נופל בפח שהוא טומן לו בערמתו..

אך לבסוף נתחרט על זה, וכמו שכתוב 'ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד.. את בכורתי לקח והנה עתה לקח ברכת', הנה מעידה התורה שבכיתו היתה מעומק לב, באמת היה לו מר מאד על שהפסיד הברכות והבכורה.

הרי לנו שלבסוף הבין עשיו שהוא זה אשר היה פתי וכסיל, ו'תמימותו' של יעקב גברה על 'ערמתו' של עשיו..

בספר 'ילקוט לקח טוב' יישב לפי"ז (בשם הגר"א מישקובסקי זצ"ל) את השאלה המפורסמת איך קנה יעקב את הבכורה תמורת נזיד עדשים, הרי מצד הלכות הונאה אין המקח חל כאשר ההונאה היא יותר משתות, וכאן הבכורה שווה פי אלפי אלפים מנזיד עדשים.. והשיב על פי מעשה ביהודי עני מרוד, שנתן לו רבו רובל אחד וציווה עליו לקבל את ההצעה העסקית הראשונה שיציעו לו לעשות ברובל הזה, ומזה יתעשר.

בדרכו נכנס העני לבית המרזח וראה סוחר ילומים נושאים ונותנים ביניהם, אחד הסוחרים פנה אליו בלעג ואמר לו 'שמא אתה רוצה לסחור עמנו', היהודי תיכף ענה 'כן, אבל יש לי רק רובל אחד..'. כל הסוחרים צחקו, אך אותו סוחר אמר לו - יש לי עיסקה גם עבור רובל אחד, אני מוכן למכור לך את חלקי לעולם הבא תמורת רובל אחד.. העני בשמעו זאת חזקה עליו מצוותו של רבו והשיב תיכף בחיוב להצעה זו, מיד התישבו לכתוב שטר מכירה כדת וכדין בחתימת עדים, לקול צחוקם הפרוע של כל הסוחרים..

לפתע נכנסה אשת הסוחר ושאלה לפשר הצחוק, והמה סיפרו לה העיסקה המשעשעת.. למרבה הפתעתם הדבר לא שעשע אותה כלל, היא נחרדה: אינני מוכנה לחיות עם אדם שאין לו חלק לעולם הבא! מהר וקנה ממנו את חלקו בחזרה!.. תחילה סבר הסוחר שאשתו מתלוצצת, אך לאחר זמן קצר הבין שאם אינו רוצה לפרק את נישואיו עליו לקבל את חלקו בעוה"ב בחזרה.

קרא הסוחר ליהודי האביון וביקש ממנו לבטל את העיסקה, אך היהודי סרב בתוקף 'עיסקה זו עיסקה!' ניסה הסוחר להרבות במחיר אך ללא הועיל, היהודי לא הסכים להחזיר את חלקו לעוה"ב, רק כאשר נקב הסוחר בסכום אדיר של עשרות אלפי רובלים נאות היהודי למכור חזרה את חלקו.

הסוחר, שהפסיד הון עתק מהעסקה ה'משעשעת', הפטיר לעבר היהודי 'היכן הצדק? הלא לפני דקות אחדות שילמת על שטר זה רובל אחד, כיצד עלה מחירו באלפי מונים?

השיב היהודי: מחיר הסחורה נקבע לפי ערכה, לפני דקות אחדות היה ערך עוה"ב בשבילך בשווי רובל אחד בלבד, כך הערכת אותו וכך היה שוויו אצלך, כעת כאשר אתה מבין שחיי הנישואין שלך תלויים בזה עלה ערך הסחורה בעיניך באלפי מונים..

כך הוא לגבי מכירת בכורת עשיו, כאשר קנה ממנו יעקב את הבכורה, היה ערך הבכורה בעיניו פחות מנזיד עדשים, אדרבה סבר הוא שיעקב 'נפל בפח' כאשר שילם תשלום כה מופלג על דבר פשוט ערך.. ולכן לא היה בזה משום הונאה, שכן זהו ערכה האמיתי של הבכורה, אך לאחר זמן הבין עשיו את גודל הפסדו, אך אז באמת כבר עלה שווי הבכורה לאין שיעור..

1.

כתוב בפרשה 'וירח את ריח בגדיו ויברכהו' ואמרו חז"ל אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו, שאפילו החוטאים בעם ישראל יש להם ריח גן עדן.

והוסיפו חז"ל דוגמא לכך – 'כגון יוסף משיתא ויקום איש צרורות, יוסף משיתא - בשעה שבקשו שונאים להכנס להר הבית אמרו יכנס מהם ובהם תחלה, אמרין ליה עול ומה דאת מפיק דידך [מה שתוציא מן המקדש יהיה שלך], נכנס והוציא מגורה של זהב, אמרו לו אין דרכו של הדיוט להשתמש בזו אלא עול זמן תנינות [כנס שנית] ומה דאת מפיק דידך, ולא קיבל עליו, אמר ר' פנחס נתנו לו מכס ג' שנים ולא קיבל עליו, אמר: לא דיי שהכעסתי לאלקי פעם אחת אלא שאכעיסנו פעם שניה?! מה עשו לו - נתנו אותו בחמור של חרשים והיו מנסרים בו, היה מצווה ואומר: ווי אוי אוי שהכעסתי לבוראי.

ויקום איש צרורות היה בן אחותו של ר' יוסי בן יעזר איש צרידה והוא רכיב סוסיא בשבתא [רוכב על סוס בשבת], אזל קומי שריתא למצטבלא [לפתע ראה שמובילים את ר' יוסי לפניו להיתלות], אמר ליה [יקום איש צרורות]: חמי סוסי דארכבי מרי וחמי סוסך דארכבך מרך [תראה על איזה סוס הרכיבני אדוני ועל איזה סוס מרכיבך אדונך הקב"ה], אמר ליה [רבי יוסי]: אם כך למכעיסיו כך ק"ו לעושי רצונו

[שהקב"ה יתן לי שכר גדול], אמר ליה [יקום איש צרורות]: עשה אדם רצונו יותר ממך?! אמר לו ואם כך לעושי רצונו קל וחומר למכעיסיו, נכנס בו הדבר כארס של עכנא הלך וקיים בעצמו ארבע מיתות בית דין סקילה שריפה הרג וחנק.. נתנמנם יוסי בן יועזר איש צרידה וראה מטתו פרוצה באויר, אמר: בשעה קלה קדמני זה לגן עדן!

ונראה לי לבאר שלא בכדי נדרשה דרשה זו על הפסוק 'וירח את ריח בגדיו', יש שייכות בין ריח הבגדים לריח הבוגדים - הבגד הוא הלבוש החיצוני של הגוף, ואינו הפנימיות שזה האדם עצמו, וכך ישראל גם כשהם בוגדים אין זה אלא כבגד חיצוני שהם לובשים על עצמם בגדים צואים, אבל עצמותם נשארת בריח גן עדן.

הרי זה בבחינת יעקב הלבוש בגדי עשיו, ויצחק אבינו הריח את ריח הגן עדן של נשמת יעקב על בגדיו החיצוניים אף שהם היו של עשיו, וכמו כן בני ישראל שנתרחקו מע"פ שהם לבושים בבגדי רשעים מ"מ ריחם מתנשא להשפיע עליהם נעומות גן עדן.

כי אף אם 'הידים ידי עשיו', כלומר בפועל ובמעשה מתנהג חלילה כעשיו, מכל מקום 'הקול קול יעקב' עדיין כאשר קורא לקב"ה בקולו הוא מתרצה לו, כי הקול נובע מפנימיותו והיא לא נפגעת מקדושתה וטהרתה.

= סבא זצ"ל היה רגיל לספר על זקן שהשתתף בשיעור שמסר אביו רבי אריה זצ"ל לפנות בוקר בביהכנ"ס במשכנות, שהיה בצעירותו מן הקונטניסטים. וסיפר לר' אריה ששמו העברי 'יעקב' הציל אותו משמד. הוא היה יתום מאב, ונחטף ע"י אנשי הצבא הרוסיים, אמו האלמנה רדפה אחריו וצעקה: **יענקלע! אל תשכח שקוראים לך יענקל', על שם הסבא ר' יענקל'ע!** בשעה קשה זו שחטפו ממנה את בנה היחיד, שאולי לא תזכה לראותו עוד, היתה דאגתה נתונה שיזכור את שמו. ובאמת, העיד אותו זקן, שהוא שמר על שמו היהודי מכל משמר, **ושמו שמר עליו שלא ימיר דתו.** רשויות הצבא 'העניקו' לו שם נכרי, אבל במשך כל שנותיו הקשות בצבא לא הסכים להשתמש בשמו הנכרי. והראה אותו זקן קדוש לר' אריה את כפות רגליו שהיו מלאות בשקעים כמין 'חורים', וסיפר שהיו מפקדיו מעמידים אותו יחף על קטניות לוהטות כדי לכוף לקרות עצמו בשמו הנכרי, ועמד בגבורה ולא נטש את שמו 'יענקלע'.

סיפר סבא שאותו זקן קדוש אמנם לא היה מבין את דברי התורה שלימד רבי אריה בשיעורו, אך מכל מקום היה מקפיד להגיע מדי יום ביומו, כי היה אומר שלכל הפחות הוא מבין ומזהה את שמות התנאים והאמוראים הקדושים, וזה ממלא אותו בהתרגשות וקדושה...!!

ז.

עוד יש להוסיף, שהרי בבגדים הללו שלבש יעקב עשה לכאורה מעשה עשיו, שצד את אביו בערמה, אך באמת אף שבמבט שטחי נראה הדבר כמרמה, בפנימיות הדבר אין כאן מרמה אלא 'חוכמתא' כמו שתרגם אונקלוס, ואין כאן עבירה אלא מצוה, אין זו רמאות אלא תמימות, כמו שביארנו למעלה. וזהו כוונת הפסוק שגם הבגדים שהטעו את יצחק היה בהם ריח גן עדן, כי באמת היו של מצוה ולא של עבירה. ועל זה הוסיפו חז"ל לדרוש דגם כאשר יהודי נכשל במעשה עבירה, ונראה לכאורה כאילו עושה מרמה וחטא, מכל מקום גם במעשה זה עצמו יש בו איזה ניצוץ של קדושה ורצון טוב, וכמו שכתב רבינו נפש החיים (ש"א פ"ו) שמאז חטא אדם הראשון כל מעשי האדם המה בערבוביא טוב ורע, שהמעשה טוב כמעט אי אפשר שיהיה כולו זך ונקי בלא פניה וכוונה קלה לעצמו, וכן להיפך – במעשים הלא-טובים גם כן מעורב לפעמים איזה מחשבה לטוב לפי דמיונו, עכ"ד, והריח הטוב של נקודת הרצון הפנימית שלו מתפשטת גם על העבירות שלו, אפשר להריח בהם ריח גן עדן כי באמת היה רצונו הפנימי לעשות על ידם טוב ולא רע אלא שדמיונו מבלבלו..

וזהו כמו שדיברנו שלאחר שנפרד יעקב מעשיו בצאתם ממעי אמו, נפער תהום ביניהם, אף כאשר נראה לעינינו שהם דומים ברובד החיצוני.

ח.

דוגמא נוספת לעניין זה הדגישה התורה בפרשתנו בעניין ברכותיהם של יעקב ועשיו, אשר נראים לכאורה ממש דומים זה לזה, ברכתו של יעקב היא 'ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ' וברכתו של עשיו היא 'משמני הארץ יהיה מושבך, ומטל השמים מעל', ובמבט ראשון נראה כאילו שווים הם בברכות שקיבלו.

אמנם, אומר החפץ חיים, יש חילוק גדול ביניהם, שכן אצל יעקב הקדים 'מטל השמים' ל'משמני הארץ', ואילו אצל עשיו התחיל ב'משמני הארץ' תחילה, ובזה נרמז לנו שאף שגם יעקב קיבל ברכות ארציות מכל מקום עיקר תכליתם היה בשביל ה'שמים' והרוחניות, ואילו אצל עשיו להיפך הוא השתמש ברוחניות שמימית – כיצד מעשרים את המלח כו' – בשביל להגיע לארציות ולגשמיות.

וזה עומק דברי רש"י שכתב על הפסוק 'ויתן לך האלקים' – בדין, אם מראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן לך, אבל לעשו אמר משמני הארץ יהיה מושבך בין צדיק בין רשע יתן לך.. ישראל שהוא בעל אמונה ומצדיק עליו את הדין לא יקרא עליך תגר.. אבל נכרי מחוסר אמונה לפיכך אמר בין ראוי ובין שאינו ראוי תן לו כדי שלא יקרא עליך תגר..'

והכוונה בזה, כי עשיו תכליתו היא לקבל את הברכה הגשמית עצמה, ואינו מבקש בפנימיותו את הרוחניות, ולכן אם אינו מקבל את חפצו ומאווייו הוא קורא תגר.

אבל אצל יעקב הברכה הגשמית אינה תכלית לעצמה ואינה משמשת אלא כאמצעי להגיע לברכת ה'שמים' המעלות הרוחניות, כמוש"כ החפץ חיים, ולכן יודע הוא שאם נגזר עליו שתחסר לו הברכה בוודאי זוהי טובתו הרוחנית, להענישו ולייסרו ולהוכיחו כדי להביאו אל הטובה האמיתית, ולכן לעולם אינו קורא תגר.

= מסופר על החפץ חיים שפעם אחת שאל יהודי אחד על מצבו, השיב היהודי – לא היה מזיק אילו היה קצת יותר טוב... ענהו החפץ חיים – מי אמר לך שזה לא היה מזיק?? הרי השי"ת יודע יותר טוב ממך מה טוב לך, והוא רחום וחנון ורוצה רק בטובתך האמיתית, ובוודאי גם חפצו ליתן לך יותר טוב ממה שיש לך, ומאחר שלא עשה כך בהכרח שזהו המצב הטוב ביותר עבורך...

ט.

נראה שזהו שהקדימה תורה לפרשת הברכות 'ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו מראות', ואמרו חז"ל על זה: יצחק תבע יסורים, אמר לפני הקב"ה רבון העולמים אדם מת בלא יסורים מדת הדין מתוחה כנגדו, מתוך שאתה מביא עליו יסורים אין מדת הדין מתוחה כנגדו, אמר לו הקב"ה: חייך! דבר טוב תבעת, וממך אני מתחיל. מתחילת הספר [=התורה] עד עתה לא כתוב 'יסורים', וכיון שעמד יצחק נתן לו יסורים שנאמר 'ויהי כי זקן יצחק ותכהינה'.

ונראה שעניין זה מישך שייך לפרשת הברכות של יעקב ועשיו, באה התורה להראותנו המבט הנכון על ברכות העולם הזה, שצריך לבקשם בשביל הרוחניות והעולם הנצחי ולא כדבר לעצמו, כמו שאצל יעקב הקדים ברכות שמים לברכות הארץ, ולכן כאשר טובתו הרוחנית היא ביסורים, הרי 'דבר טוב תבעת'.

שמעתי מבן אחותי המגיד רבי שבתי יודלביץ זצ"ל שהיה יהודי שהגיע לבית הרש"ש שרעבי זי"ע להתאונן על יסוריו הרבים, בבואו לבית הרש"ש ראה תור של ממתנים להכנס אל הקדוש, והתיישב לחכות לתורו בחדר ההמתנה. בעודו יושב שם החל להתנמנם, והנה רואה את עצמו מגיע לבית דין של מעלה לאחר מותו, ומלאכי חבלה שחורים ממלאים עגלות עגלות מלאות עוונות ומעמיסים על כף של חובה, וכנגדם מעט מלאכי רחמים נותנים זכויות ומצוות בכף של זכות, אך עדיין כף של חובה היתה כבדה כפל כפליים מכף של זכות. כמעט יצא דינו לחובה, כאשר לפתע נקראה הקריאה – האם היו לו יסורים? לשמע השאלה, החלו להגיע עגלות עגלות של יסורים ומכאובים, והעמיסו אותם על כף של זכות שהתחילה לרדת מרגע לרגע עוד ועוד עד שכמעט וגברה על כף של חובה..

אך, לאכזבתו ולאכזבתם הגדולה של מלאכי הרחמים, היה חסר עוד קצת יסורים כדי להתגבר ולהכריע את כף החובה.. וכמעט יצא דינו שוב לחובה.. ברגע זה, החל האיש לקרוא בעודו מתנמנמם 'הבו לי עוד קצת יסורים...!' ומתוך צעקה זו נתעורר, והנה חלום.

מייד הבין את אשר לימדו אותו משמיים על מעלת היסורים וטובתם הנצחית. קם ויצא מבית הרש"ש באומרו – כבר קיבלתי תשובה לשאלתי...

וזהו כמו שנתבאר שאצל יעקב יש חשיבות לעולם הזה רק בהיותו מסייע לחלקו בעולם הבא, אבל כאשר נגזר עליו יסורים הוא שמח בהם ובטוח שהם לטובתו לזכרו ולטהירו.

אמר הכותב, נכד המחבר, בגעגוע מדבר:

כדברים הללו דיבר אלי סבא זצ"ל – ימים ספורים לפני מותו. בשארית כוחותיו סיפר לי לאט לאט על הרש"ש שרעבי וחלומו של בעל היסורים.. ובדברים אלו סיים ללמדני את פירושו ודרשותיו על חמשה חומשי תורה, בבחינת 'כאן מת רבי שלמה'. קראתי עליו 'רבינו גופו טהור', ויצאה נשמתו בעניין היסורים המטהרים.

גליון זה משלים את גליונות 'שמחת שלמה' על כל התורה. שכן בפרשת 'ויצא' אשתקד, עוד בתוך ימי השבעה, כתבתי את הגליון הראשון, ועתה אני זוכה להגיש לפניכם את השלמת המהדורה הראשונה של ספר 'שמחת שלמה' על כל התורה, בכתיבת גליון פרשת 'תולדות', היא הפרשה האחרונה שזכה סבא לשאת עליה מדברותיו בשארית כוחותיו.

מה מאד התרגשתי למצוא השבוע, את דרשתי הראשונה של סבא זצ"ל שנשא לפני יותר מחמישים שנה, [בשנת תשכ"ג, לאחר שסיים לימוד 'תורת הנאום' במכון הרי פישל], והנה גם היא על פרשה זו – פרשת תולדות. בראשה כתב סבא כותרת: 'הדרשה שאמרתי במכון הרי פישל, שלמדתי שם בשנת תשכ"ג את תורת הנאום, ונתכבדתי לדרוש בפרשת תולדות'.

והנה, התקיים בסבא זצ"ל הקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים, שכן בדיוק באותה פרשה בה התחיל לדרוש – בה השלים, לאחר יותר מחמישים שנה ועשרות אלפי שיחות ומאמרים, את מחזורי הדרשות שלו!

זאת ההזדמנות לכתוב מעט על מעלת ה'דרשנות' וה'מגידות' בבית מדרשו של הגר"א, אשר כמה וכמה מראי פניו ומתלמידיו הרחוקים יותר היו 'מגידים', וכמו שהאריך הרה"ג רבי דב אליאך בספרו 'הגאון' פרק 'מגיד' אמת'.

עניין זה מפריך את טענות מתנגדי-המתנגדים כאילו אצל תלמידי הגר"א לא ייחסו חשיבות להחדרת ערכי היהדות לפשוטי העם שבשדות, רק הסתגרו בתוך עצמם ורק למדני ווילנא היו בראש מעייניהם.. עד שהגיע תנועת החסידות לדאוג גם לפשוטי העם...

ולא היא, נכון אמנם שמעת התפלגה תנועת החסידות הקדושה לחצרות חצרות, ונאבקו ביניהם על כל כפר ועיירה לאיזה 'חצר' תהיה 'שייכת', הרי ממילא קיבלו פשוטי העם חשיבות גדולה ובעלי השפעה על גודלה של כל 'חצר'.. אך דווקא תלמידי הגר"א קיבלו ממנו במידה יתירה את החשיבות הגדולה לקרב כל אחד מישראל לאביהם שבשמיים, בשפה נעימה ומקרבת, בדרשות מחודדות משולבות במשלים ומעשיות..

גם אצל רבי אריה, כחוליה בשושלת מעבירי מורשת הגר"א, תפסה ה'מגידות' מקום חשוב בעבודת הרבצת תורה ויראה בין שכבות העם, ואך טבעי הוא ששלח את בנו רש"ש ללמוד גם את תורת ה'דרשנות'..

ציבור שומעי [וקוראי] הדרשות, יכול לסבור בטעות שמלאכת הדרשות קלה היא, הלא רוב הדברים אינם משל הדרשן עצמו, אלא מלקטם מספרי הדרשות והפרשות על הפרשות, המצויים לרוב ב"ה.

אך באמת מלאכה גדולה היא לבחור את הרעיונות המובחרים ולשזור אותם זה עם זה בצורה מרתקת ומושכת את לב השומעים. להוביל אותם בנעימות ובמתיקות אל מסקנת הדברים, להתחזקות למעשה בתורה ובעבודה.

סבא זצ"ל סיפר פעם משל על זה, לעשיר גדול אחד שלאחר שנות ציפיה ארוכות נולד לו בן, והיה שרוי בשמחה גדולה, באותו יום הגיעו לביתו סוחר ממולח עם עגלון הפשוט על מנת לקנות ממנו סחורה, כאשר נפרד העשיר מאיתם אמר להם מתוך שמחת ליבו 'כנסו למחסני אוצרותי וקחו לכם כל אחד מתנה אחת לעצמו, לכבוד השמחה'.

ברוב התרגשות פסעו השנים לתוך בית האוצר והתחילו נזכרים ומחפשים עד שכל אחד מצא מתנה כמבוקשו ויצא לעבר העגלה, כשנפגשו השנים הראה הסוחר לעגלון מה נטל מבית האוצר – תכשיט יקר משובץ יהלומים נדירים בשווי עצום, ואז פנה אל העגלון – ומה נטלת אתה? אני, השיב לו העגלון, לקחתי מתנה נפלאה שערכה לא יסולה בפז, לקחתי שוט חזק וחדש להצליף עמו בסוסי... 'שטיא', קרא לעברו הסוחר, 'הלא אם הייתה נטלת מתנת שוות ערך, היית יכול לרכוש בעצמך אלף אלפים שוטים כאלו'.

כך, אמר סבא, נכון אמנם שהספרים מלאים כולם מזן אל זן בדברים נפלאים וערבים, אך הדרשן כשנכנס אל בית אוצרות הספרים והפירושים צריך לדעת לבחור לדרשתו את ה'יהלומים' המובחרים... אין זו חכמה לקחת מכל הבא ליד, זה יכול גם העגלון לעשותו...

סבא היה מכין את דרשותיו מתוך כמה ספרים מובחרים שהיו חביבים עליו ביותר, הלא הם: קהלת יצחק, בית יצחק [לרבי יצחק רייטבורד שליט"א], תורת יצחק [לרבי יצחק וולדשיין, חתנו ותלמידו של הסבא מנובהרדוק זי"ע, בנו רבי רפאל זצ"ל היה שכינו וידידו של סבא זצ"ל], אוצר חיים [לרבי חיים צוקרמן, בן המדפיס רבי שמואל זצ"ל, תלמידו של זקנינו רבי אריה זצוק"ל], ואחד הספרים היחידים שנתעטר בהסכמתו, עיטורי תורה [ליקוט נפלא מרא"י גרינברג ז"ל], ועוד ועוד.

את המבחר שהיה מלקט היה משלב בדברי תורה ששמע מאביו עטרת ראשנו רבי אריה זצוק"ל, מאחיו הגאון רבי חיים יעקב זצ"ל, מרבי נח לוי זצ"ל, ועוד שמועות ועובדות ששמע ואסף [אפילו מעיתוני הזמן וגליונות בביהכנ"ס...], על כל זה היה מוסיף מפניניו ורעיונותיו הנפלאים, ומסדר הכל בצורה נעימה ומושכת, כפי אשר אתם הקוראים זוכים לראות מדי שבוע בשבוע.

הרבה פעמים היה סבא זצ"ל מצטער על כתביו ורשימותיו, מה יהיה עליהם, ובשנותיו האחרונות כשהסיח דאגתו אמרתי לו כמה פעמים שאעלה אותם עלי גליון, [גם זכיתי להוציא עוד בחיינו על פרשות ויקהל ושמח בהם מאד], לפעמים כאשר היה חלש מאד ורציתי לעודדו ולחזקו הייתי מביא איתי מחשב ללימודי, והייתי יושב וכותב מפיו לתוך המחשב, וקורא בהתפעלות אמיתית 'דברים כאלו חייבים להישמר ולהכתב', פניו הקדושות היו מתמלאות אז שמחה ואורה...

לאחר פטירתו, אזרתי מתני להתחיל לעלות עלי גליון מדי שבוע בשבוע מדברי תורתו המשמחים לעילוי נשמתו ולתועלת הכלל. אך האמת אגיד, שלא עלה על דעתי שאצליח לעמוד במטלה כבדה זו מדי שבוע בשבוע, בעודני עמוס וטרוד בענייני התורה המצוות והפרנסה, לכתוב כמה וכמה דפים מלאים נופת צופים בכל שבוע...

והנה ידידי ומכירי יודעים זה מכבר איך מתקיימים בי תדיר דברי חז"ל 'מחשבה מועלת אפילו בדברי תורה', והרבה חיבורים וספרים שהתחלתי בהם ואני עמל עליהם שנים רבות עדיין לא הגיעו למחצית הדרך... [וכבר קרא עלי פעם מורי הגר"ש מפאניוועז' שליט"א את דברי החובת הלבבות (פ"י) משער התשובה] 'וכלנו נקווה הטוב ולא יגיעוהו אלא הממהרים אליו הרצים עדיו...'. כלומר, אין די בתקוות ובתכונות הרבים... צריך להזדרז למעשה...].

המה ראו כן תמהו, בראותם גודל המטלה שנטלתי על עצמי, איך אני מעלה על דעתי לעמוד בזה, כל רואי... יפטירו בשפה יגיעו ראש... והאמת אגיד שגם אני לא העלתי זאת בדעתי, אבל אמרתי אתחיל במצוה ואולי אחר ישלימנה...

אך, זכותו של סבא הצדיק זצ"ל עמדה לי, וממש הרגשתי בחוש במשך כל השנה האחרונה סייעתא דשמיא מיוחדת למעלה מדרך הטבע, להוציא בכל שבוע עשרה עמודים בקירוב של דברי תורה וחיזוק, ופעמים התיישבתי לכתוב הגליון רק איזה ד' שעות קודם שבת, ונעשה לי כעין 'השבעת קולמוס'.. כאילו ידו של סבא זצ"ל אוחזת בידי וכותבת עמי את דבריו הנפלאים.. אני מודה לכל ציבור הקוראים והלומדים, שהאילו לעיין ולהגות בדברי סבא זצ"ל, ואף שלחו לי משוב חם של עידוד וחיזוק, ביקורת בונה, עצה ותבונה.

כולי תקווה, שכשם שזכיתי לקיים במקצת את רצונו של סבא זצ"ל לגבי הוצאת שיחותיו ודרשותיו, כן אזכה לראות בהשלמת חיבור זה ושאר חיבוריו בהלכה.

אני חש הכרת טובה עצומה לאשת בריתי שושנה תחי' אשר מלבד כל חסדיה ומסירותה אלי, מסרה נפשה לכתיבת החיבור הקדוש הזה, ונטלה על עצמה עול ההכנות לשבת בשעות טרופות של מעלי שבתא, כדי שאוכל להתמסר לכתיבת הגליון ללא הפרעות.. אני תפילה, שזכותם של זקנינו הקדושים זצ"ל שבתורתם עסקנו בשנה זו, תעמוד לנו ללמוד וללמד, לכתוב ולסיים עוד חיבורים וספרים רבים בכל מקצועות התורה העמוקה והרחבה, מתוך נחת ושלווה, ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו עד עולם.

החותם בנטפי דמעות גיל וגעגוע..

אברהם משה הלוי
נכד המחבר